

La docència a la UAB

M. Lluïsa Hernanz Carbó

Universitat Autònoma de Barcelona

Vicerectorat d'Ordenació Acadèmica i de Qualitat Universitària

Resum

La universitat està abocada a fer front a un nou entorn marcat per una sèrie de transformacions profundes que afecten àmbits diversos. La migració accelerada d'un sistema d'universitat tradicional —amb una oferta rígida i poc diversificada de titulacions homologades i una demanda «segura» d'estudiants locals entre els 18 i els 25 anys, dedicats prioritàriament a l'estudi presencial— a un nou model molt més flexible, tant pel que fa a la tipologia de les carreres com a les característiques dels alumnes, ha comportat un procés paral·lel de reflexió entorn de la docència *sensu lato*, que ha esdevingut un factor clau de competitivitat dins l'àmbit universitari. L'objectiu d'aquest article és reflexionar sobre els avenços que en el camp de la docència s'han produït a la UAB aquests darrers anys, prenent com a punt de referència els processos d'avaluació de les titulacions, les mesures per fer front a la transició de l'ensenyament secundari a la universitat, les accions per promoure la innovació docent i, finalment, el seguiment de la inserció laboral dels graduats.

Paraules clau: nous reptes, qualitat com a nou paradigma, universitat i canvi, cultura docent, rendiment social de comptes, desenvolupament institucional.

Resumen

La universidad está destinada a hacer frente a un nuevo entorno marcado por una serie de transformaciones profundas que afectan a ámbitos diversos. La migración acelerada de un sistema de universidad tradicional —con una oferta rígida y poco diversificada de titulaciones homologadas y una demanda «segura» de estudiantes locales entre los 18 y 25 años dedicados prioritariamente al estudio presencial— a un nuevo modelo mucho más flexible, ya sea por la tipología de las carreras o por la características de los alumnos, ha comportado un proceso paralelo de reflexión alrededor de la docencia *sensu lato*. Que se ha convertido en un factor clave de competitividad dentro del ámbito universitario. El objetivo de este artículo es reflexionar sobre los adelantos que en el campo de la docencia se han producido en la UAB estos últimos años, tomando como punto de referencia los procesos de evaluación de las titulaciones, las medidas para hacer frente a la transición de la enseñanza secundaria a la universidad, las acciones para promover la innovación docente y, finalmente, el seguimiento de la inserción laboral de los graduados.

Palabras clave: nuevos retos, calidad como paradigma, universidad y cambio, cultura docente, rendimiento social de cuentas, desarrollo institucional.

Abstract

University is facing a new context characterized by a set of deep transformations that affect various aspects. The accelerated migration from a traditional university system – with a

rigid and little diversified offer of studies and a «secure» demand of local students aged 18 to 25, mainly consecrated to the presential study – to a much more flexible new one with regard to the type of studies and the students' characteristics, has become a parallel process of reflection about teaching *sensu lato*. This has become an essential factor of competitiveness within the university sector. The objective of this article is to reflect on the last years advances produced at Universitat Autònoma de Barcelona, standing from the evaluation processes of the studies; the steps to smoothen the transition from secondary school to higher education; the actions taken to promote teaching innovation; to the follow-up of the graduated students insertion into the labor market.

Key words: new challenges, quality as new paradigm, university and change, teaching culture, social accountability, institutional development.

Sumari

<p>1. Introducció</p> <p>2. La necessitat de retre comptes.
Els processos d'avaluació</p> <p>3. Els nous estudiants. La transició de l'ensenyament secundari a la universitat</p> <p>4. La nova cultura docent: el Programa de Suport a la Innovació Docent Universitària (PSIDU)</p>	5. La transició de la universitat a la societat. L'Observatori de Graduats 6. Conclusió Bibliografia

1. Introducció

La universitat aquí i arreu està abocada a fer front a un nou entorn marcat per una sèrie de transformacions profundes que afecten àmbits diversos. D'una banda, el fenomen de la globalització, ensems amb la ràpida irrupció de les TIC i l'aparició d'altres proveïdors no universitaris d'educació superior (l'anomenat fenomen de les *universitats corporatives*), contribueix a multiplicar, diversificar i internacionalitzar l'oferta universitària clàssica. De l'altra, la demanda minvant —conseqüència, en el cas espanyol, de la davallada demogràfica i de l'aparició dels Cicles Formatius de Grau Superior, entre d'altres aspectes— genera una competitivitat creixent entre universitats davant la necessitat de captar alumnes, els quals han esdevingut un «bé escàs». En tercer lloc, la pressió d'un mercat de treball exigent, que demanda als graduats noves aptituds per resoldre problemes i continuar aprenent en un context caracteritzat per la ràpida obsolescència dels coneixements, genera noves responsabilitats a la universitat, en particular, la de vetllar per l'*employability* dels seus graduats. A tot això cal afegir-hi, finalment, un augment de la pressió social sobre les institucions d'educació superior per tal que retin comptes de la seva activitat, finançada, al capdavant, amb diners públics.

Davant d'aquesta situació de gran complexitat, la universitat es veu abocada a impulsar un procés de renovació en profunditat que li permeti donar respostes satisfactòries als reptes que se li plantegen. Es tracta, en definitiva,

d'afrontar les amenaces que s'albiren i alhora d'aprofitar les noves oportunitats generades per l'anomenada *societat del coneixement* —marcada per la demanda creixent de formació—, molt especialment en un moment com l'actual en què Europa camina —arran de la declaració de Bolonya (1999) i de la recent reunió de Praga (maig de 2001)— cap a la creació d'un espai comú en el camp de l'educació superior.

La migració accelerada d'un sistema d'universitat tradicional —amb una oferta rígida i poc diversificada de titulacions homologades i una demanda «segura» d'estudiants locals entre els 18 i els 25 anys, dedicats *full time* a l'estudi *presencial* durant un període *limitat* i *continu* de temps— a un nou model molt més flexible, tant pel que fa a la tipologia i el format de les carreres com a les característiques i les expectatives dels alumnes, ha comportat un procés paral·lel de reflexió entorn de la docència *sensu lato*, que ha esdevingut un factor clau de competitivitat dins l'àmbit universitari. Qüestions com ara la racionalitat dels plans d'estudis, la metodologia docent, la incorporació de les TIC, l'atenció a l'alumnat, la inserció laboral, etc., han adquirit, en efecte, un protagonisme impensable ara fa uns quants anys. La pròpia noció d'*excel·lència* —entesa sovint de forma genèrica i massa abstracta— està deixant pas a un concepte més acotable i relativitzable en funció dels objectius que hom persegueix: la *qualitat*.

La finalitat d'aquest article és reflexionar sobre els avenços que en els àmbits esmentats s'han produït a la UAB aquests darrers anys. Cal deixar clar d'entrada que la nostra universitat no ha romàs indiferent ni aliena a aquest nou entorn. Molt al contrari, el gran nombre d'iniciatives desenvolupades en camps diversos fa pensar que, de forma congruent amb la seva trajectòria, la nostra universitat disposa d'un gran potencial d'energia per renovar-se i anticipar-se al futur. Tanmateix, aquests esforços no sempre són prou coneguts ni internament ni externament. És fa necessari, en conseqüència, arbitrar mecanismes per fer-los més visibles i operatius.

2. La necessitat de retre comptes. Els processos d'avaluació

2.1. Consideracions generals

Un dels canvis més substancials que s'han produït a la universitat aquests darrers anys ha estat la irrupció dels processos d'avaluació, que en el cas de la UAB s'han desenvolupat a una doble escala, sectorial i global: d'una banda, s'hi han vist implicades les titulacions i també altres àmbits (per exemple, la transició de l'ensenyament secundari a la universitat i el servei de biblioteques); de l'altra, la mateixa universitat com a institució ha estat objecte d'una auditoria internacional duta a terme per la Conferència de Rectors Europeus (CRE). L'avaluació constitueix un instrument essencial per a qualsevol sistema de garantia de la qualitat, per raons diverses:

— Permet disposar d'un coneixement objectiu del funcionament de la universitat i prendre consciència de les seves fortaleses i debilitats.

- Subministra informació rellevant en el procés de presa de decisions estratègiques.
- Afavoreix un canvi de *cultura* en el si de la universitat que es veu submergida en una dinàmica de millora contínua amb la implicació progressiva dels seus membres.
- Ajuda a obtenir un reconeixement extern envers la universitat, la seva capacitat de canvi i els seus esforços per promoure la qualitat i adaptar-se a les demandes socials.

Actualment ningú no discuteix la conveniència d'instaurar sistemes per mesurar la qualitat de la docència, la investigació, la gestió i els serveis de la universitat. L'avaluació, en efecte, representa un element d'equilibri imprescindible per harmonitzar la voluntat d'autonomia per part de la universitat amb la necessitat, com a contrapartida, de retre comptes a la societat del conjunt d'activitats que s'hi duen a terme¹. D'altra banda, culminada l'etapa de creixement que ha experimentat la universitat aquests darrers vint anys, es fa imprescindible definir un nou marc per a l'educació superior en el qual es compatibilitzin harmònicament els criteris d'equitat que han de regir a l'ensenyament públic amb un model sostenible i eficient al servei de la societat. Tal com s'afirma a l'*Informe 2000*, cap. 7:

Alcanzado el límite previsible de su crecimiento cuantitativo, el reto actual de la Universidad parece radicar en un esfuerzo de calidad. Es uno de los cambios mayores que deben producirse en las universidades durante el próximo decenio.

Centrant-nos en el cas de la UAB, d'ençà de la posada en marxa, a finals del 1996, del programa d'avaluació de les titulacions endegat originàriament pel Consejo de Universidades i posteriorment dirigit per l'Agència per a la

1. Tal com afirma Vroeijenstijn (1995: 2):

Nowadays quality is in the limelight all over the world. Everybody in all sectors of society is talking about it: industry, service centres, hospitals; and, of course, education cannot escape. There is much public discussion on the quality of education (or perhaps discussion on the assumed lack of quality), including higher education. There is so much attention being paid to quality that people may think that it is an invention of the last decade and that there was no notion of quality before 1985. But of course this is not true. The concept of quality is not new: it has always been part of academic tradition. It is the outside world that now emphasizes the need for explicit attention to quality.

Després de repassar les diferents raons que expliquen aquesta situació (l'accés d'un nombre creixent d'estudiants a l'educació superior, la pressió del mercat laboral, l'augment de la despesa pública destinada a l'ensenyament superior, la mobilitat dels estudiants, la ineficiència dels mecanismes clàssics de control, la necessitat de flexibilitzar el sistema de presa de decisions, etc.), l'autor holandès conclou (cf. op. cit.: 4):

In short, society requires accountability and quality assurance and is asking for value for money. Governments are willing to grant more institutional autonomy, provided that quality is assured.

Qualitat del Sistema Universitari de Catalunya, la participació de la nostra universitat en aquest programa ha estat molt activa. De les 8 titulacions pioneres que es van sotmetre al primer procés d'avaluació, hem passat actualment a un total de 41 titulacions avaluades (3 pertanyents a centres adscrits). Això ha representat, no cal dir-ho, un esforç molt important —tant en l'àmbit acadèmic com en l'administratiu— que s'extén sobre més d'un 60% del conjunt de l'oferta d'estudis global de la UAB.

2.2. *L'avaluació a la UAB: valoració del procés*

Més enllà d'aquestes consideracions generals, val la pena referir-se a com ha estat valorada globalment l'experiència de l'avaluació a la UAB i també presentar-ne alguns resultats². Pel que fa al primer punt, hi ha un acord molt generalitzat per part de les titulacions que l'avaluació representa una oportunitat única de reflexió col·lectiva sobre qüestions cabdals que tanmateix no ens formulem explícitament en el dia a dia de l'activitat acadèmica: *què fem?, com ho fem?, com sabem si allò que fem ho fem bé?* L'ús sistemàtic d'informació sovint dispersa i poc estructurada abans d'encetar el procés ajuda a compondre un mosaic de virtuts i febleses no sempre formulades anteriorment de forma prou explícita. Això a banda, els informes coincideixen a considerar l'**avaluació externa** —feta per un comitè d'experts de fora de la universitat— com un dels punts fonamentals de tot el procés, en la mesura que li dona credibilitat, indueix a la participació de tots els col·lectius implicats i aporta una visió objectiva —complementada amb la visió de professionals de fora de l'àmbit universitari— del funcionament d'una titulació.

Quant al segon punt esmentat, resulta particularment interessant ressenyar, si més no de forma esquemàtica, alguns dels aspectes recurrents que en l'àmbit de la docència es detecten dins els informes d'avaluació. Els presentem organitzats en quatre camps temàtics³.

— *Objectius i planificació*

- S'hauria de tendir en algunes titulacions a una formació més generalista en comptes d'una especialització excessiva. Aquesta segona opció va en detriment d'una formació més global i afavoreix una atomització excessiva de les àrees de coneixement.
- Continua havent-hi programes sobrecarregats, encavalcament de continguts i manca de coordinació entre el professorat.
- És important garantir el contacte amb l'ensenyament secundari.
- S'ha de donar un tractament especial als estudiants de primer curs (repetició d'assignatures troncal i obligatòries, cursos d'anivellament, etc.).

2. Sobre aquesta qüestió, es poden consultar els informes finals resultants dels successius programes d'avaluació de la UAB, dels quals n'extractem la informació que segueix.

3. La informació que apareix a continuació procedeix de diversos documents d'ús intern elaborats per l'OPQD.

- Convé enfortir el sistema tutorial.
- Cal incrementar el nombre d'assignatures vinculades amb sortides laborals.
- *El desenvolupament dels ensenyaments*
 - Algunes titulacions registren alts índexs de fracàs.
 - Els estudiants tenen un excés de càrrega lectiva.
 - Les possibilitats que ofereix la lliure elecció no s'aprofiten suficientment.
 - Convé potenciar la formació dels estudiants en les habilitats orals i escrites.
- *Els alumnes*
 - Costa que adoptin una actitud de recepció activa.
 - Tenen un nivell baix en el domini d'idiomes estrangers.
 - Fan poc ús de les biblioteques i de les fonts escrites.
 - Utilitzen poc els horaris d'atenció tutorial.
 - Manquen alumnes en algunes titulacions i en d'altres hi entren poc motivats.
- *El professorat*
 - Es destaca, en general, el bon grau de motivació i la voluntat de reciclatge del professorat.
 - Es remarca, igualment, la interacció entre la docència i la investigació.
 - La vinculació amb el món laboral —a través de les pràctiques en empreses i institucions externes— s'assenyala també com un dels punts forts a les titulacions en què estan ben organitzades.
 - Algunes titulacions es veuen afectades per la precarietat d'una part important de la plantilla.
 - Caldria fer un seguiment del professorat en formació.
 - S'hauria de fer un esforç per adaptar-se a les tècniques didàctiques més actuals.
 - És necessari disposar de material docent adaptat a les TIC.

2.3. Conseqüències de l'avaluació: la postavaluació

L'avaluació, per bé que constitueix una dinàmica consistent en si mateixa, ha de generar conseqüències; altrament, el procés perdria legitimitat i esdevindria difícilment repetible. Molt especialment, el que hom espera de l'avaluació és un impuls vers la millora, amb una concreció d'objectius a assolir per part de la unitat avaluada i un compromís al més alt nivell institucional d'incentivar les actuacions necessàries —incloses les de caràcter pressupostari— per dur-los a terme. En conseqüència, amb l'elaboració de l'informe final —síntesi del document d'autoavaluació i de l'informe generat pel comitè d'experts externs— culmina una primera fase i se n'enceta una altra, molt més proactiva: la confecció d'un pla de millora per a cada titulació, en el qual es defineix un conjunt prioritzat de mesures bàsiques en diferents àmbits, els ens respon-

sables de portar-les a terme, els recursos necessaris i, finalment, el calendari de realització i seguiment de les accions endegades. En un marc més global, els òrgans de govern de la universitat han d'endegar polítiques transversals que es facin ressò dels diagnòstics resultants de l'avaluació. En relació amb aquest segon punt, hom podria destacar quatre grans eixos d'actuació a la UAB, tots ells directament connectats amb algunes de les observacions que de forma més sistemàtica es van reiterant en els informes finals de les avaluacions: les actuacions per fer front a la transició de l'ensenyament secundari a la universitat (cf. § 3), les accions per promoure la innovació de la docència (cf. § 4), la creació de l'Observatori de Graduats (cf. § 5) i, finalment, l'adequació dels plans d'estudis —ensems amb la programació docent— a les recomanacions derivades dels processos d'avaluació i al nou context definit per la Declaració de Bolonya⁴.

Quant al primer punt esmentat, l'elaboració dels plans de millora de les titulacions avaluades, cal remarcar que es tracta d'un procés inèdit a la universitat, que no disposava d'una metodologia prèvia —a diferència del que ha succeït amb els protocols per a l'avaluació interna subministrats per l'Agència de Qualitat de la Generalitat de Catalunya— i que per tant s'ha hagut de pensar i dissenyar de bell nou en el si de la UAB. Això ha incidit de forma determinant en els ritmes d'implantació, força lents al principi i, d'altra banda, bastant desiguals en funció de les titulacions. Així, doncs, hom podria aduir a tall d'exemple contrastos notables, com ara el fet que alguna de les titulacions avaluades a la primera convocatòria (1996) no disposin encara de cap esborrany d'accions de postavaluació, mentre que d'altres, avaluades a la tercera convocatòria (1999), hagin confeccionat ja un pla d'actuacions o estiguin a punt de fer-ho. L'existència d'aquestes asimetries pot considerar-se una conseqüència lògica del fet que hi ha encara una sensibilitat desigual en el teixit acadèmic respecte d'un dels canvis que possiblement tindrà repercussions més profundes en el funcionament de la universitat en un futur immediat, com és un sistema d'assignació de recursos bifurcat en una doble via: el finançament *ordinari*, de caràcter permanent i adequat als paràmetres clàssics, i el finançament *extraordinari*, basat en la consecució d'objectius específics.

En síntesi, l'elaboració dels plans de millora, que en aquests moments afecten aproximadament 20 titulacions sobre un total de 28 amb el procés d'avaluació totalment culminat, ha suposat un esforç molt important, en el qual s'han esmerçat temps i esforços per decidir línies prioritàries, concretar accions detallades i responsables de fer-les efectives, definir indicadors, etc. A tall d'il·lustració, es pot indicar que les mesures proposades en el camp de la docència incideixen en la millora de l'atenció a l'estudiant, la revisió dels continguts i dels programes de les titulacions, l'augment de la coordinació docent, la concreció d'actuacions innovadores en els mecanismes d'aprenentatge, l'organització

4. Per a una visió preliminar i de conjunt sobre la Declaració de Bolonya i les seves conseqüències en l'àmbit de l'educació superior a Europa, cf. Haug (1999), entre d'altres documents.

de pràctiques externes professionalitzadores, l'actualització de laboratoris, el redisseny de les pràctiques, entre d'altres iniciatives.

3. Els nous estudiants. La transició de l'ensenyament secundari a la universitat

3.1. *Un document pioner: La Transició de l'Ensenyament Secundari a la Universitat (UAB, 1996)*

Un sentiment àmpliament compartit per la comunitat universitària és que els estudiants d'ara són molt diferents dels que omplien les aules fa deu o quinze anys. Naturalment, aquesta situació és el resultat d'un conglomerat de causes d'origen divers: les inevitables distàncies generacionals creixents entre un nucli consolidat de professorat *senior* i uns alumnes sempre «joves» en permanent renovació, les successives reformes —no sempre reeixides— que han experimentat els plans d'estudis tant a l'ensenyament secundari com a la universitat, etc. Tanmateix, hi ha un altre factor clau, al qual, malgrat la seva incidència crucial en la situació actual, no sempre se li atorga el protagonisme que li correspon: l'expansió espectacular que han experimentat els sistemes universitaris català i espanyol aquests darrers trenta anys. Al llarg de les tres últimes dècades, en efecte, hem passat d'un sistema amb dotze universitats (públiques) a tot l'Estat —el mateix nombre, més o menys, que hi havia al segle XIX— a la situació actual, amb un total aproximat de seixanta, de les quals només a Catalunya se'n comptabilitzen set de públiques. Això vol dir que gairebé cada capital de província té la seva pròpia universitat, situació similar a la dels instituts d'ensenyament secundari fa trenta anys. De forma semblant, el milió i mig d'estudiants universitaris actuals té un paral·lel equivalent en el nombre d'estudiants de batxillerat dels anys seixanta. En definitiva, ens trobem davant d'un sistema que, tal com ha estat afirmat, «ha fet tot ell un salt cap amunt, impulsat per les exigències de la societat del coneixement»⁵. Lògicament, aquesta expansió ha convulsionat la universitat, que ha deixat de ser un centre reservat a una part minoritària de la població per esdevenir una institució de masses que acull un segment molt ampli dels joves en edat universitària, de procedència social heterogènia, amb unes expectatives, unes aptituds i uns interessos igualment diversos. Relacionat amb tot això ha emergit un element addicional de conflicte com és la ruptura de l'equilibri tradicional entre l'ensenyament secundari i la universitat: durant molt de temps, en efecte, el batxillerat ha estat concebut com un *propedèutic* que preparava per accedir a la universitat; aquesta dependència, però, s'ha esvaït, per tal com la secundària constitueix un nivell educatiu «finalista», que culmina amb una bifurcació cada cop més nítida entre una opció clarament orientada a la professionalització —els Cicles Formatius de Grau Superior— i l'opció representada pel sector universitari, una mena de «postsecundària» que competeix amb aquests.

5. Manllevo aquesta afirmació d'un article recent de Lamo de Espinosa (2001).

Davant d'aquest nou escenari, l'esquema d'universitat clàssica, que acull alumnes «vocacionals», amb una formació *preuniversitària* —en el sentit literal del terme— i dedicats prioritàriament a l'estudi, ha esdevingut definitivament obsolet. Reformular en profunditat aquest model atenent totes les variables en joc no és una qüestió, òbviament, trivial. Val a dir, tanmateix, que els avenços que de forma lenta però decidida s'han produït els darrers cinc o sis anys a la UAB han estat notables. Una fita important en aquesta direcció va ser el document *La Transició de l'Ensenyament Secundari a la Universitat*, que, sota la coordinació de l'ICE, va elaborar una comissió de professors creada *ad hoc* l'any 1996. En aquest document es formulen, a tall de conclusió, algunes propostes d'actuació «orientades a la millora de la docència universitària dels primers cursos de carrera per tal de facilitar la transició de l'ensenyament secundari a la universitat». De forma sintètica, les propostes són les següents:

1. Millorar la informació que arriba als estudiants de batxillerat i COU sobre els plans d'estudis (objectius, sortides professionals, etc.) de les diferents titulacions.
2. Fomentar la creació de comissions de treball formades per professorat d'ensenyament secundari i d'universitat amb la finalitat d'analitzar els continguts i la metodologia de les assignatures de batxillerat i COU i de primer de carrera, descobrir-ne les possibles fractures i proposar solucions per pal·liar-ne els efectes.
3. Reduir el nombre de crèdits de primer curs i anualitzar algunes matèries. Els departaments haurien de revisar els programes de les assignatures de primer curs, destriar-ne els coneixements bàsics i centrar-se en els continguts fonamentals de cada matèria. Caldria igualment millorar els procediments d'avaluació.
4. Potenciar, amb la dotació dels recursos necessaris, la confecció de materials docents adreçats als estudiants de primer (llibres de text, productes basats en les TIC, etc.), per tal de complementar l'ensenyament clàssic centrat en la classe magistral i els apunts.
5. Augmentar i reorientar els recursos de professorat destinats als primers cursos, amb la finalitat de reduir el pes de les classes magistrals i d'introduir altres fórmules de docència amb grups més petits. Paral·lelament, caldria fer un esforç per millorar el funcionament de les pràctiques i enfortir els seus vincles amb els crèdits teòrics.
6. Reflexionar sobre les finalitats de les diferents titulacions i la seva relació amb el món extern a la universitat, a fi i efecte d'anar ajustant les programacions a les noves demandes socials.

Amb la perspectiva que ens proporciona el temps transcorregut d'ençà la realització de l'informe ressenyat, hom pot afirmar que s'ha treballat en totes i cada una de les línies d'actuació que s'hi apuntaven, malgrat que, naturalment, queda encara molt camí per recórrer. Resulta interessant de remarcar en aquest punt —com a demostració inequívoca de la preocupació creixent que ha generat en les esferes de decisió política el fenomen de la transició— el fet

que l'Agència per a la Qualitat del Sistema Universitari a Catalunya endegués l'any 1999 una avaluació transversal a totes les universitats públiques catalanes sobre el procés d'incorporació a la universitat. Aquesta avaluació, sintetitzada a l'*Informe del Comitè Extern d'Avaluació sobre el procés d'incorporació a la Universitat* (Bellaterra, 2000), tenia com a objectiu analitzar «totes aquelles accions que porta a terme la universitat, tant per captar els estudiants, com per acollir-los i veure com desenvolupen els seus estudis acadèmics durant el primer any a la universitat» (cf. op. cit., p. 2).

3.2. Les tres etapes del procés de transició

Més enllà de l'interès indiscutible de les recomanacions generals formulades al document d'avaluació de l'accés i de l'anàlisi dels punts forts i dels punts febles que s'hi recullen⁶, val la pena emfasitzar l'esforç notable que, tant des dels àmbits acadèmic com administratiu, s'ha esmerçat en relació amb cada una de les tres fases en què hom pot dividir el procés de transició: la promoció i captació, l'acollida institucional i l'acollida pròpiament acadèmica, que inclou el primer any a la universitat.

Pel que fa a les *mesures de caràcter promocional i comunicatiu* destinades a la captació d'estudiants, aquests darrers cursos s'han reforçat i millorat moltes de les actuacions que ja disposaven d'una llarga tradició a la UAB —Jornades de «Portes Obertes», visites als centres de Secundària, participació al Saló de l'Ensenyament i a d'altres fires d'àmbit més local, confecció de nous materials sobre les titulacions, etc.— i s'han endegat noves iniciatives en aquesta mateixa direcció: circuits guiats pel campus per a professorat de Secundària amb la finalitat de donar-los a conèixer centres, instituts i serveis de la UAB; Jornada de «Portes Obertes» adreçada a les famílies; visites concertades per a alumnes d'ESO; programació de conferències *ad hoc* per part de departaments i centres amb l'objectiu d'introduir els estudiants en aspectes generals de les diferents disciplines, etc.

Quant a l'*acollida institucional*, partint de les experiències diverses acumulades al llarg dels anys als diferents centres de la UAB, s'ha definit un model amb dues fases. La primera s'articula al voltant d'uns eixos bàsics d'abast general per a tota la UAB: contacte telefònic personalitzat per a tots els alumnes de nou ingrés, una primera sessió informativa al mes de juliol en la qual es faciliten les instruccions i el suport necessaris per fer la matrícula, etc. La sego-

6. Entre els punts forts observats, podríem destacar-ne, entre d'altres, «el disseny del procés administratiu relatiu al procés d'incorporació de nous estudiants», el suport informatiu, «el valor del campus com a factor diferenciador», les guies de centre, i també les experiències molt interessants que es duen a terme en alguns centres «pel que fa a la captació, acolliment i acció tutorial». Quant als punts febles, s'hi apunten, com a més significatius, alguns «focus de descoordinació entre diversos àmbits», «un cert desinterès, en les titulacions amb forta demanda, per incorporar-se al procés», la manca d'un «objectiu clar respecte a la implantació de la figura del tutor», i també la necessitat de definir «els perfils de coneixements adequats per cursar les diferents carreres». (cf. op. cit., p. 14-15).

na, que adopta versions específiques en funció de les característiques i tradicions dels centres, aplega un conjunt d'activitats diverses que tenen lloc en el moment d'iniciar el curs: presentació dels serveis de la UAB, visita a les biblioteques, funcionament dels òrgans de representació i participació dels estudiants, organització de la docència, tècniques d'estudi, etc. A tot això cal afegir-hi altres activitats de caràcter més informal i lúdic, que gaudeixen de gran acceptació —no cal dir-ho— entre els alumnes: gincanes, concursos, xocolatades, etc. Un element valorat molt positivament pels alumnes i també pels professors ha estat la iniciativa d'alguns centres d'incorporar a aquests actes estudiants dels darrers cursos de la carrera.

Finalment, resta la tercera etapa, la part veritablement crucial del procés, com és l'*encaix pròpiament acadèmic dels nous estudiants dins de l'estructura universitària*. Es tracta d'un període d'adaptació que exigeix esforços —tant per part dels alumnes com del professorat— per afrontar problemes d'índole diversa: un sistema educatiu resultant de la LOGSE, amb plantejaments que són poc o gens familiars per a la majoria del professorat universitari; un ventall heterogeni d'estudiants, amb expectatives molt variades, dels quals només una minoria respon al prototipus d'universitari «clàssic» de fa uns anys, i en tercer lloc, un canvi de ritmes i de formes d'estudi, que en molts casos es tradueixen en fracàs, manca de rendiment acadèmic i abandonament.

En definitiva, ens trobem davant d'un panorama complex, que requereix, més enllà de les actuacions d'abast general, mesures organitzades des de les titulacions i amb una alta implicació del professorat. Fent-ne un balanç global, és indiscutible que aquests darrers anys s'han fet passos importants adreçats a facilitar l'encaix acadèmic abans esmentat. En l'àmbit informatiu, i amb l'objectiu de sensibilitzar el professorat de la UAB davant de l'arribada massiva dels nous estudiants formats en la LOGSE, es va acordar dedicar monogràficament als problemes de la transició les IV Jornades d'Innovació Docent celebrades la primavera de 2000: es va convidar diferents professors d'ensenyament secundari a debatre amb degans, caps de departament i coordinadors de titulació les línies generals del nou sistema educatiu derivat de la LOGSE. Amb aquestes Jornades culminava, de fet, tot un any de treball de la Comissió mixta UAB-Secundària creada el curs 1999-2000 per afavorir el contacte entre dos àmbits no sempre prou coordinats. Paral·lelament, s'han reforçat les accions de caràcter tutorial, amb iniciatives innovadores per part d'alguns centres, com ara les facultats de Dret i de Psicologia, entre d'altres. Una altra experiència interessant ha estat la programació aquests darrers anys de *cursos zero* o propèdèutics per part d'alguns centres (Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials, Facultat de Polítiques i Sociologia, etc.), amb l'objectiu d'anivellar coneixements i omplir llacunes detectades en la formació de molts estudiants que accedeixen a la universitat. També s'ha encetat el curs 2000-2001 una experiència pilot que afecta el calendari acadèmic: la Setmana Intrasemestral. La finalitat d'aquesta Setmana, programada el primer trimestre del primer curs, és facilitar la realització d'un conjunt d'activitats (reunions conjuntes de professors i estudiants, proves de preavaluació, etc.) que subministrin les con-

dicions idònies per fournir un primer diagnòstic als estudiants respecte a la seva trajectòria acadèmica inicial i també de les possibles vies de rectificar, si escau, una orientació inadequada.

Per acabar aquesta relació, cal esmentar que també s'han produït avenços importants —com a conseqüència en bona mesura de l'avaluació de les titulacions— en l'àmbit dels plans d'estudis i de la planificació docent. Val la pena de remarcar en aquest punt que la tendència a anualitzar el primer curs ha estat una constant tant en els processos recents de revisió —és el cas de la titulació de Dret—, com en la planificació docent de les carreres de la Facultat de Filosofia i Lletres i d'altres centres. Menció a part mereix, finalment, el procés exemplar de revisió del pla d'estudis de Matemàtiques, que, a partir d'una reflexió sobre la base dels diagnòstics de l'avaluació, de l'estudi de l'Observatori de Graduats de la UAB i de les línies marcades per la Declaració de Bolonya, ha procedit a una remodelació en profunditat dels objectius, continguts i seqüenciació de matèries que havia d'oferir la titulació. Aquesta reflexió s'ha traduït, significativament, entre d'altres iniciatives, a reformular el primer curs i a fer-ne un disseny menys autònom respecte de l'ensenyament secundari, per tal que els continguts d'ambdós nivells enllacin de forma harmònica i sense fractures.

4. La nova cultura docent: el Programa de Suport a la Innovació Docent Universitària (PSIDU)

4.1. *Qüestions preliminars*

La reflexió a l'entorn de l'activitat docent i la necessitat de renovar-ne els plantejaments ha experimentat un impuls important aquests darrers anys. Les causes per explicar el fenomen són diverses. Un punt d'inflexió important en aquesta direcció han estat els processos d'avaluació de les titulacions. És significatiu, en efecte, que en els informes derivats de l'esmentat procés s'insisteixi de forma recurrent en la necessitat d'adequar l'ensenyament a allò que els alumnes han d'aprendre més que no pas a allò que els professors volen explicar: una observació evident, però en absolut supèrflua, com ens està demostrant l'anàlisi dels plans d'estudis vigents. De forma similar, la conveniència de millorar la preparació pedagògica del professorat ha estat suggerida de forma explícita per l'auditoria internacional que la CRE va efectuar a la UAB l'any 1997. Un segon element important ve determinat per la necessitat de promoure una bona docència com un factor clau d'atracció d'estudiants —i de bons estudiants— en un context marcat per la competitivitat creixent entre universitats i la necessitat de respondre a una demanda social cada cop més exigent.

Finalment, la convergència europea en l'àmbit de l'educació superior —promoguda inicialment a la **Declaració de Bolonya** (1999) i més recentment en la reunió de Praga (maig de 2001)— és un procés imparable que haurà de representar canvis profunds en molts aspectes de l'activitat docent.

Avançar en aquesta direcció significa, entre d'altres aspectes, donar protagonisme a qüestions cabdals com ara *què implica una titulació i quines garanties ha de proporcionar tant a l'estudiant com als agents socials*. Es tracta, en definitiva, d'un canvi de perspectiva, marcada per la focalització dels *outputs* (*aprenentatge*, coneixement i competències) pel damunt dels *inputs* (*ensenyament* i programes). Una eina particularment valuosa que ens subministra Europa per afavorir aquesta nova cultura són els anomenats *crèdits europeus* (ECTS)⁷, que, en la remodelació actual per a l'*acumulació* de crèdits en les institucions d'educació superior, poden actuar com un desllorigador per afavorir una major transparència, flexibilitat i eficiència del potencial educatiu a casa nostra i a Europa. L'objectiu essencial dels ECTS és consolidar un sistema de medicació transferible i acumulable que reflecteixi el *treball necessari que ha de realitzar l'alumne per assolir una formació acadèmica integral*⁸. En conseqüència, la seva implantació no pot ser en cap cas el resultat d'una mera traducció mecànica del sistema de crèdits espanyol a l'europeu, sinó fruit d'una reflexió en profunditat capaç d'explicitar de forma clara què volem d'un estudiant i quin esforç li exigim per assolir una determinada certificació.

L'adopció progressiva dels ECTS com a mesura de còmput acadèmic implica necessàriament un replantejament en profunditat de la filosofia que va presidir la primera reforma dels plans d'estudis: el nou disseny d'aquests no pot ser el resultat d'una mera agregació enciclopèdica de matèries en funció únicament del criteri dels especialistes, sinó que s'haurà d'orientar —a diferència del que ha estat el mètode *bottom-up* tradicional— en la direcció contrària (*top-down*) i emfasitzar-ne els requisits terminals. El canvi radical de perspectiva que representen els ECTS ve marcat pel fet que són una unitat de còmput acadèmic que mesura la càrrega de treball dels estudiants i no pas l'actuació docent del professorat. D'això se'n deriven conseqüències crucials, com ara la necessitat de reformular la valència dels crèdits atorgats a les assignatures no en funció de les hores presencials del professorat encarregat de la matèria, sinó d'una forma molt més integradora que, ultra les hores efectives de classe, comptabilitzi la feina global que se li demana a l'alumne: hores de laboratori, de biblioteca, de preparació d'exercicis i de treball personal.

7. Els ECTS (*European Credit Transfer System*) són una unitat internacional de còmput acadèmic que originàriament van ser concebuts com un sistema de *transferència* de crèdits desenvolupat en el marc dels programes de cooperació i mobilitat de l'UE en l'àmbit de l'educació superior.
8. El punt de partida en què es fonamenten els ECTS són el nombre d'hores *totals* que un alumne ha de dedicar a l'estudi al llarg d'un any acadèmic (2 semestres): al voltant de 1.500 hores, que representen un màxim de 60 ECTS per curs. Això permet de formular la següent taula d'equivalència, merament aproximativa:

1 crèdit = 25 hores de treball complet (classes teòriques, pràctiques, exàmens i treball personal)

4.2. Objectius i actuacions del PSIDU

El marc que s'acaba d'esbossar ha creat un clima favorable aquests darrers anys per aglutinar al voltant d'un programa «visible» tot un conjunt d'actuacions de millora i innovació docent ja existents a la UAB, i alhora generar-ne i incentivar-ne de noves. Amb aquesta finalitat es va crear l'any 1998 —sobre la base d'una iniciativa prèvia impulsada anys enrera amb el suport de l'ICE— el Programa de Suport a la Innovació Docent Universitària (PSIDU), l'objectiu primordial del qual és contribuir i incentivar la millora i el prestigi de la docència en el conjunt d'activitats desenvolupades pel professorat de la universitat. Les accions que s'han impulsat des del PSIDU al llarg dels gairebé tres anys d'aquesta nova etapa abasten aspectes molt diversos:

4.2.1. Publicacions

S'ha dissenyat una nova publicació adreçada a tot el professorat de la UAB, *Docència de Qualitat*, en la qual es recullen de manera sintètica i àgil —en format de fitxes— diferents tipus de continguts: *Bones pràctiques* (sèrie verda), *Experiències* (sèrie vermella), *Estudis i recerques* (sèrie groga) i *Reflexions* (sèrie blava). Cal destacar el caràcter participatiu que s'ha volgut donar a aquesta iniciativa, que està oberta a tot el professorat que hi vulgui col·laborar en qualitat de «generador» i no únicament de «receptor». Amb data de juliol de 2001, s'acaben de trametre les fitxes 18 i 19: un balanç francament positiu per a un projecte que en molt poc temps ha assolit un grau important de consolidació i de visibilitat dins i fora del campus.

4.2.2. Seminari Permanent

Paral·lelament, s'ha donat un nou impuls al Seminari Permanent, que s'ha marcat en aquesta nova etapa una agenda de treball centrada en l'estudi i debat de temes d'interès central per a la comunitat universitària, com ara la «Transició de l'ensenyament secundari a la universitat», les «Pràctiques en empreses», la «Motivació i incentivació del professorat», la «Política de lliure elecció», o «La convergència europea en l'educació superior: la Declaració de Bolonya», entre d'altres temes. Cada una de les qüestions analitzades ha estat encarregada a un ponent i s'ha tractat en dues sessions, els resultats de les quals se sintetitzen en un breu document executiu que posteriorment es difon i serveix de punt de referència per prendre decisions en diferents àmbits.

4.2.3. Fòrums i jornades

Una tercera activitat desenvolupada pel PSIDU ha estat l'organització de jornades de debat sobre temes especialment rellevants per al professorat, amb la participació dels principals agents acadèmics —equips deganals, caps de departament i coordinadors de titulació—, estudiants, personal de l'administració i convidats externs. Aprofitant el marc que subministraven les jornades que organitzava l'ICE a l'entorn de L'Autònoma i la Innovació Docent, l'any 2000 es va dedicar la IV edició d'aquestes jornades —tal com s'ha indicat més amunt

(cf. § 3.2)— a la Transició de l'Ensenyament Secundari a la Universitat. Durant el curs 2000-2001 se n'ha fet la V edició, consagrada a La convergència europea en l'educació superior: la Declaració de Bolonya. Una de les conseqüències particularment positives d'aquestes dues jornades, ultra el seu caràcter informatiu, ha estat l'oportunitat que han proporcionat als seus participants per a l'intercanvi i discussió de *bones pràctiques* que es porten a terme a la UAB.

4.2.4. Convocatòries de Projectes d'Innovació Docent

Amb la finalitat de reforçar les actuacions encetades des de diferents àmbits per fer front als problemes específics que planteja la docència als primers cursos de la universitat, s'ha creat una convocatòria d'ajuts adreçada prioritàriament a incentivar la innovació docent i la millora de l'aprenentatge en aquest nivell. L'any 2000 se n'ha fet la primera edició, amb una partida de 10 milions de pessetes, que ha estat distribuïda entre 17 projectes. Un dels aspectes que es volia fomentar en aquesta convocatòria era la coordinació del professorat en el disseny dels projectes: un objectiu indispensable per impulsar un nou model de docència basat en la suma d'esforços col·lectius, més que no pas en l'excel·lència individual. Les propostes seleccionades consistien en plans de tutories i d'acollida per als alumnes de primer, elaboració de nous materials didàctics, sistemes d'autoaprenentatge mitjançant les TIC, disseny de pràctiques virtuals, etc. Paral·lelament, s'ha fet una convocatòria d'ajuts destinats a la producció de materials audiovisuals de suport a l'ensenyament/aprenentatge a la UAB.

4.2.5. Altres accions

Més enllà de les accions ressenyades, el PSIDU ha continuat impulsant la formació del professorat universitari a través de la variada oferta de tallers programada per l'ICE, que ha estat incrementada amb la creació de cursos «a mida» sol·licitats per centres i departaments de la UAB. També s'han concedit beques a professors interessats a participar en seminaris sobre qüestions docents. D'altra banda, cal destacar la creació del Centre de Documentació Universitària (CDU), una extensió de la Biblioteca d'Humanitats situada a l'ICE que aplega fons documentals dedicats a la docència i la gestió universitària. Finalment, val la pena esmentar que està en marxa l'elaboració d'una *Guia del professor de la UAB*, en la qual es recullen informacions útils per al professorat de la nostra universitat.

5. La transició de la universitat a la societat. L'Observatori de Graduats

En el marc dels canvis importants que s'estan produint en el nou entorn en què es troba situada actualment la universitat, ja s'ha fet referència al principi d'aquest article (cf. § 1) a la responsabilitat d'aquesta institució pel que fa a l'*employability* dels seus graduats. Respondre de forma adequada a aquesta exigència no vol dir únicament, com és obvi, disposar de dades fiables sobre la inserció laboral dels graduats —una de les recomanacions recurrents for-

mulades pels comitès externs d'avaluació de les titulacions—, sinó també arbitrar mecanismes que permetin reutilitzar aquesta informació per millorar tant el disseny de les titulacions com la docència que s'hi duu a terme. És aquesta doble finalitat el que va motivar la creació l'any 1997, amb la col·laboració i el suport econòmic del Consell Social, de l'Observatori de Graduats de la UAB, encarregat d'analitzar de manera cíclica totes les titulacions que s'imparteixen a la nostra universitat.

D'acord amb les línies de treball suara esmentades, els objectius de l'Observatori són, en primer lloc, conèixer el procés d'inserció laboral dels titulats de la UAB i la valoració que ells mateixos fan de la formació rebuda a partir de la seva experiència professional; en segon lloc, conèixer l'opinió que els diferents agents socials tenen de la formació dels graduats de l'Autònoma; finalment, processar i contrastar les dades obtingudes a fi de disposar d'informació rellevant per aconseguir la millor adequació possible de la formació dels nostres estudiants a les necessitats del món laboral, sobre la base d'indicadors d'interès social. Aquest curs ha culminat la fase III del programa, amb la qual es clou un cicle que ha permès estudiar totes les titulacions de la UAB.

Val la pena destacar, com una especificitat pròpia de l'Observatori de la UAB, la realització, un cop elaborats els informes corresponents a cada una de les fases, de reunions a dues bandes entre els responsables acadèmics de les titulacions estudiades i agents externs relacionats amb l'àmbit professional d'aquestes carreres, per tal de contrastar i debatre els resultats obtinguts. El balanç d'aquesta iniciativa ha estat valorat unànimement de forma molt positiva, en la mesura que subministra un entorn de gran utilitat per reflexionar sobre els objectius i l'estructuració de les carreres i la seva adequació per facilitar als graduats l'accés al món del treball.

L'experiència de l'Observatori de Graduats de la UAB ha estat presentada a diferents fòrums i jornades, entre els quals es podria destacar una sessió de l'Institut Joan Lluís Vives dedicada justament a *La responsabilitat de la universitat envers els seus graduats: la inserció professional*.

6. Conclusió

Els punts tractats en aquest treball ens han permès de presentar, a grans trets i sense cap pretensió d'exhaustivitat, una panoràmica de les principals línies de treball actualment en marxa a la UAB que de forma directa o indirecta incideixen en el camp de la docència. Naturalment, qualsevol canvi en aquest àmbit, en la mesura que afecta també de forma primordial la *cultura* profunda d'un col·lectiu permanentment sotmès a una forta tensió entre la «càrrega» docent i l'«activitat» investigadora —els termes habitualment emprats per referir-se a l'una i l'altra són prou eloqüents—, serà necessàriament un canvi lent i no exempt de dificultats: les raons —conseqüència en part d'un sistema públic que incentiva escassament la qualitat i que, quan la incentiva, ho fa amb un biaix clar cap a la recerca— són ben conegudes. Tanmateix, seria injust ignorar que, d'ençà l'elaboració l'any 1989 del document pioner de P. Lluís Font

sobre la docència a la UAB, s'ha recorregut un llarg camí. Un camí i uns esforços per part del professorat que cal reivindicar i visualitzar de forma decidida, molt especialment en un moment com l'actual, en què la universitat pública està sotmesa a crítiques severes —en absolut desinteressades— protagonitzades per diferents sectors que posen en qüestió la voluntat d'aquesta institució de servir eficaçment a la societat des de la seva doble responsabilitat de formar els joves i de generar nous coneixements.

Bibliografia

- BRICALL, J.M. (2000). *Informe Universidad 2000*.
- HAUG, G.; KIRSTEIN, J.; KNUDSEN, I. (1999). *Trends in Learning Structures in Higher Education*. Project Report prepared for the Bologna Conference on 18-19 June 1999.
- LAMO DE ESPINOSA, E. (2001). «Mirando al futuro de la Universidad». *El País*, 9-4-2001.
- MASJUAN, Josep M. (coord.) (1996). *La problemàtica del pas de l'ensenyament secundari a la universitat*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, ICE.
- SOLÉ PARELLADA, Francesc i altres (2000). *Informe del Comitè Extern d'Avaluació sobre el procés d'incorporació a la Universitat*.
- VROEIENSTIJN, A.I. (1995). *Improvement and Accountability: Navigating between Scylla and Charybdis*. Londres: Jessica Kingsley Publishers.